

RESSENYES

BARBA, Joan; MERCADÉ, Montserrat (2006)

Les urbanitzacions a la província de Barcelona: Localització i característiques dels sistemes de baixa densitat residencial

Barcelona: Diputació de Barcelona, 2006, 226 p. + annex + CD-ROM
ISBN: 84-9803-111-7

Com és ben conegut, en els darrers anys, a Catalunya —com també en uns altres territoris de l'Estat— s'ha produït una intensificació de la pressió urbanística i dels fluxos de mobilitat, relacionada amb la dispersió de les activitats i de la població pel territori, fins al punt que el país, com assenyalava Nel-lo (2001, p. 117), ha esdevingut «un únic sistema urbà, [...] en el qual tant els límits exteriors com les subdivisions interiors varien extraordinàriament», ja que no és que «tot Catalunya hagi esdevingut Barcelona, sinó que tot Catalunya esdevé, cada vegada més, ciutat» (Nel-lo, 2001, p. 118). Entre altres factors, hi han influït, centrant-nos ja en el context metropolità barceloní, les dinàmiques del mercat immobiliari, pel diferencial de preus entre unes àrees i unes altres; la millora de les infraestructures viàries —no així del ferrocarril—, que ha servit per articular l'espai i modificar les distàncies —en temps—; la presència d'elevats contingents de població en edat d'emancipació, nascuts en el *baby boom* de les dècades de 1960 i 1970, i, finalment, la manca de planejament territo-

rial i la poca adequació municipal per gestionar uns fenòmens cada cop més globals. Però, a més —i això és el que té més a veure amb el llibre aquí ressenyat—, els efectes d'aquests processos s'han sumat a una dispersió anterior constituïda per les urbanitzacions de segona residència, que han quedat progressivament integrades en l'espai metropolità. Aquestes urbanitzacions de l'àrea metropolitana barcelonina —en altres llocs, s'hi podrien trobar matisos diferents—, bé sigui per la utilització de l'estoc d'habitatges disponible, bé sigui per la construcció d'immobles nous en els buits existents, han passat progressivament a ser de primera residència.

S'han fet esforços notables per tal de descriure i quantificar, analitzar i interpretar les conseqüències físiques d'aquests fenòmens, tant des del camp de l'arquitectura (Font i altres, 1999; Font, 2004), com des del camp de la geografia (Muñoz, 2004). Doncs bé, el llibre del qual es fa la ressenya constitueix un pas més en aquest esforç. I així ho assenyalen els mateixos autors: «El treball *La construcció del territori metropolità. Morfogènesi*

de la regió urbana de Barcelona [...] ens ha servit de referència, de guia» (p. 34). També s'hi cita el text de Muñoz, en el sentit que «posa en relleu el pes transcendent [...] del creixement residencial de baixa densitat» (p. 34). El llibre segueix, doncs, la línia encetada per aquests treballs, amb la diferència que, aquest cop, la confecció de l'obra ha reunit professionals de les dues disciplines: Joan Barba (arquitecte) i Montserrat Mercadé (geògrafa). També hi han participat (segons es llegeix als crèdits) Kris Scheerlinck, Xavier Mayor i Maria Bonet.

A diferència d'altres treballs (els de Font i altres, per exemple), l'estudi se centra exclusivament en les formes de creixement de baixa densitat. Diferència entre «els processos d'ocupació del sòl que popularment són coneguts per urbanitzacions» i els «creixements en baixa densitat que, tot i ser dispersos i disposar d'una forma similar, plantegen una problemàtica que és matisadament diferent» (p. 22). I és aquesta diferenciació conceptual, aquest criteri emprat a l'hora d'analitzar els teixits de baixa densitat i de discriminar-los, un dels punts forts de l'estudi. Seguint aquest criteri, en parlar d'urbanitzacions, es faria referència a un element urbà «aïllat morfològicament i funcionalment, on la tipologia dominant és la residencial unifamiliar aïllada», que es caracteritzen perquè «són diferenciables del nucli de població, ja que n'estan separats i no són fàcilment accessibles a peu» (p. 22). Una altra característica que defineix les urbanitzacions és que són «aparegudes en un moment d'escàs control urbanístic i legitimades a posteriori pel planejament» (p. 23). En canvi, unes altres formes de «creixements en baixa densitat (adossades o com a expansió del nucli)» serien «resultat d'un planejament i d'una gestió municipals determinats», en el benentès que les diferències entre aquests i les urbanitzacions «no són només tipològiques entre aïllades i adossades» (p. 23). El volum se centra en les primeres, en les urbanitzacions,

«que contenen una divisió del sòl en parcel·les, que, una vegada venudes a particulars, permeten construir-hi habitatges unifamiliars aïllats» (p. 22). Un altre aspecte d'interès és la utilització del concepte de «sistema territorial municipal», «manllevat» del llibre de Font i altres, i que serveix als autors per valorar l'encaix de les urbanitzacions. Serien, segons es llegeix, «àmbits que presenten uns trets morfològics similars» i on «hi ha alguna via de comunicació que vertebrava la mobilitat interna» (p. 22). Superen les divisions municipals i són utilitzats tant en l'anàlisi com en les propostes d'actuació.

El llibre és la publicació definitiva d'un treball de tipus aplicat. L'àmbit d'estudi és la totalitat de la província de Barcelona, entre altres raons —com la pròpia extensió del fenomen—, perquè «la institució [la Diputació] que encarrega el treball té per àmbit la província» (p. 12). L'objectiu és, segons els autors, «aportar dades i elements de contrast per contribuir al debat que la societat i els tècnics han encetat sobre les dificultats i les oportunitats que suposen aquestes formes de creixement de baixa densitat» (p. 11). Com s'explica, està elaborat a partir de dades ja existents, i els mètodes d'anàlisi emprats han estat «un estudi quantitatiu, un estudi qualitatiu i un estudi cartogràfic» (p. 12). Algunes d'aquestes dades són prou recents —any 2001 (Nomenclàtor de l'Institut Nacional d'Estadística) i any 2003 (Sistema d'Informació Territorial de Planejament Urbanístic i Usos del Sòl (SITPU); Cobertes del sòl del Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals; Base Topogràfica de l'Institut Cartogràfic de Catalunya)—, d'altres, en canvi, no en són tant: Enquesta d'Infraestructura i Equipament Local (EIEL) de la Diputació de Barcelona (1991-1993), tot i que s'ha fet un esforç d'actualització de les informacions d'aquesta enquesta, mitjançant la comparació amb altres bases de dades (com el SITPU), la qual cosa ha permès, per exemple, actualitzar el nom-

bre d'urbanitzacions que cal considerar, i també mitjançant la consulta telefònica o la visita als ajuntaments, pel que fa a informacions com ara els serveis, tot i que, en aquest cas, l'actualització només s'ha fet per a una mostra (el 30%) representativa dels municipis.

Pel que fa a l'estructura, el llibre es divideix en deu capítols —d'una extensió molt desigual—, seguits d'un annex. A més, s'acompanya d'un CD-ROM on es poden trobar, en format digital, els plànols i la resta d'informació gràfica, com també un vídeo amb diferents vistes aèries. Els primers capítols («I. Pròleg», p. 10-14; «II. Definicions, emmarcament i dades generals», p. 15-36; «III. Metodologia general aplicada», p. 37-54, i «IV. Consideracions prèvies», p. 55-72) són bàsicament introductoris. S'hi fonamenten les bases conceptuals i metodològiques de l'estudi, i s'hi fa un primer dibuix general de l'estat de les urbanitzacions pel que respecta al nombre, a la superfície, al grau d'ocupació, a l'origen... En el capítol V («Diagnosi de la situació actual», p. 73-94), s'hi inicia la part de l'anàlisi que segueix en els capítols VI («Encaix de les urbanitzacions en els municipis», p. 95-96) i VII («Encaix de les urbanitzacions en l'entorn», p. 97-102). Al llarg d'aquests tres apartats, s'hi valoren aspectes com ara la correspondència amb el planejament i el règim jurídic del sòl, l'estat dels serveis (accessos, vials, abastament d'aigua, sanejament...), l'afectació d'espais naturals i connectors o els riscos d'incendi i d'inundació. Després del capítol VIII («Resum i conclusions», p. 103-110), on es fa una recapitulació de l'anterior, es passa a la part propositiva que es desenvolupa al llarg del capítol IX («Propostes d'interpretació, reptes i oportunitats», p. 111-184). En aquest extens apartat (pràcticament un tercera part del llibre), que denota la voluntat dels autors de no quedar-se només en l'anàlisi, s'hi efectuen les propostes per a cada un dels sistemes territorials municipals proposats (vint-i-dos

en total). Així, se'n detalla l'encaix territorial, l'accessibilitat, la localització i l'encaix de les urbanitzacions, com també les oportunitats i els reptes. Finalment, abans de l'annex (quinze pàgines sense numerar), hi trobem un epíleg (cap. X, p. 185-226), on se sintetitzen les idees principals de l'estudi i s'inclouen mapes de més detall (en un àmbit de mitja comarca aproximadament), amb la localització de les urbanitzacions.

Atesa la importància de la cartografia com a mètode d'anàlisi, els elements gràfics adquireixen una rellevància especial en el conjunt de la publicació, que és de format gran (33 x 23,5 cm). Al llibre, hi ha una vintena de mapes de conjunt (la majoria de vegades, impresos a doble plana) on es representen aspectes com ara la localització de les urbanitzacions i el seu encaix respecte als espais protegits, a la connectivitat ecològica, a la matriu territorial, al planejament..., acompanyats d'altres representacions cartogràfiques, com ara mapes de més detall (25), fragments d'ortofotomapa (6), mapes de coroples de mida petita (5), com també uns altres tipus de croquis i esquemes (24). A més, el text inclou nombrosos gràfics, taules i fotografies que l'il·lustren. Però l'estudi no es queda només en els aspectes gràfics. Per exemple, a l'annex, s'hi pot trobar la relació de les urbanitzacions incloses a l'estudi, amb el nom i la superfície de cadascuna. I aquest, potser, és un altre dels aspectes que cal destacar-ne, ja que el fet de no aportar dades numèriques prou desagregades és una crítica que s'havia fet sovint a aquesta mena d'estudis, que, en bona part, es fonamenten en el component gràfic (Ferrer, 2003). En canvi, s'hi troba a faltar la presència d'una bibliografia al final del volum on apareguin les referències que segurament s'han utilitzat a l'hora de fonamentar algunes de les idees que apareixen, per exemple, en algun dels capítols introductoris.

En definitiva, es tracta d'un document eminentment tècnic, que constitueix una

bona eina per avançar en la comprensió del que avui és ja una realitat innegable. Una realitat que, si es mira des d'una òptica prou general, de conjunt, configura una ciutat extensa, dispersa i complexa, conformada per peces d'indole i funcionalitat diferents: ciutats grans i mitjanes, viles i pobles, creixements residencials i urbanitzacions, polígons industrials, àrees comercials i logístiques, equipaments, centres de lleure... Però, també, amb tota una sèrie d'impactes i problemes associats: de caire ambiental, de caire social, de caire paisatgístic, dificultats de mobilitat, dificultats de gestió... En resum, el llibre contribueix al necessari coneixement d'aquest fet, d'aquesta realitat conformada avui pels processos d'urbanització que estenen les dinàmiques, els comportaments i els estils de vida metropolitans cada cop més per territoris més extensos i allunyats.

Bibliografia

FERRER, A. (2003). «Del crecimiento disperso a la ciudad razonablemente com-

pacta». A FONT, A. (ed.). *Planeamiento urbanístico: De la controversia a la renovación*. Barcelona: Diputació de Barcelona, p. 135-150.

FONT, A.; LLOP, C.; VILANOVA, J. M. (1999). *La construcció del territori metropolità: Morfogènesi de la regió urbana de Barcelona*. Barcelona: Mancomunitat de Municipis.

FONT, A. (2004). «La regió urbana de Barcelona: De la ciutat compacta als territoris metropolitans». A: FONT, A. *L'explosió de la ciutat*. Barcelona: COAC, p. 244-263.

NEL-LO, O. (2001). *Ciutat de ciutats*. Barcelona: Empúries.

MUÑOZ, F. (2004). *Urbanalització. La producció residencial de baixa densitat a la província de Barcelona, 1985-2001*. Bellaterra: UAB.

Sergi Cuadrado Ciurana

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Geografia

Sergi.Cuadrado@uab.cat

BASTEN, Ludger

Postmoderner Urbanismus: Gestaltung in der städtischen Peripherie (Stadtzukünfte 1)

Münster (Alemanya): LIT Verlag, 2005, X + 363 p.

ISBN: 3-8258-8902-5

Aquest llibre pretén ser una síntesi i una avaluació a l'entorn de la multifuncionalitat dels nous paisatges de les perifèries urbanes, els quals reflecteixen l'evolució de l'urbanisme postmodern a Alemanya en comparació d'altres països. Des del punt de vista de la geografia postmoderna, no només es fa èmfasi en l'estètica de l'espai, sinó també en la construcció mental d'aquest, per tal de crear una identitat amb el lloc per als habitants de les zones perifèriques.

Ludger Basten és un geògraf alemany dedicat a l'estudi de la ciutat i dels sistemes urbans. En els últims anys, ha con-

centrat els seus esforços en l'estudi i el planejament que es dona a les zones suburbanas, que es diferencia substancialment del centre de les ciutats. El llibre que aquí es ressenya, *Postmoderner Urbanismus*, ha estat elaborat en col·laboració amb l'Institut de Geografia de Bochum (Alemanya) i la Universitat de Vancouver (Canadà).

L'estudi apareix en uns moments en què el tema de la perifèria torna a ser important, ja que té lloc una recerca de noves oportunitats i formes d'expressió en la planificació i, a més a més, la perifèria en si es teoritza i es conceptualitza de nou.